

Sygn. akt IV CSK 687/13

POSTANOWIENIE

Dnia 11 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

Protokolant Hanna Kamińska

w sprawie ze skargi K. F.-N. i K. N.
o wznowienie postępowania
w sprawie Sądu Rejonowego w B.
sygn. II Ns [...],
z wniosku A. J. - następcy prawnego T. J.
przy uczestnictwie T. B.
o dział spadku,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 11 grudnia 2013 r.
na skutek skargi kasacyjnej K. F.-N. i K. N.
od postanowienia Sądu Okręgowego w B.
z dnia 11 października 2012 r., sygn. akt II Ca [...],

1) oddała skargę kasacyjną;

**2) zasądza od K. F.-N. i K. N. na rzecz A. J. kwotę 3600 zł
(trzy tysiące sześćset) tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Prawomocnym postanowieniem z dnia 24 lutego 2011 r. Sąd Rejonowy w B., w wyniku zgodnego wniosku stron, dokonał działu spadku po E. B. zmarłym w dniu 14 stycznia 2009 r. przyznając T. J. prawo własności działek nr [...] /26, [...] /32 oraz powstałych z podziału działki nr [...] /24 działek nr [...] /34, [...] /33, zaś T. B. własność działki nr [...] /31, z jednoczesnym zasądzeniem od T. J. na rzecz T. B. kwoty 240.000 zł tytułem dopłaty do udziału w majątku spadkowym.

K. F.-N. i K. N. wnieśli skargę o wznowienie postępowania w tej sprawie. W uzasadnieniu skargi podali, że w dniu 24 września 2010 r. T. B. zawarła z nimi przedwstępną umowę sprzedaży udziału w działce [...] /24 (zgodnie z umową - sprzedaży niezabudowanej działki bądź niezabudowanych działek o obszarze 6.400 m², które powstaną z podziału działki nr [...] /24) zobowiązując się zawrzeć umowę przyrzeczoną po uzyskaniu decyzji o zatwierdzeniu projektu podziału działki. Oświadczyła przy tym, że druga spadkobierczyni wyraziła zgodę na zawarcie umowy przedwstępnej oraz zobowiązała się dokonać działu spadku i zniesienia współwłasności, w wyniku którego uzyska wyłączną własność działki objętej umową przedwstępną. T. B. zawarła w dniu 28 października 2010 r. kolejną umowę przedwstępną sprzedaży obejmującą udział w tej nieruchomości ze S. i B. M.. Skarżący podnosili, że jako uprawnieni z umowy przedwstępnej są zainteresowanymi w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. w sprawie o dział spadku, w której nie brali udziału.

Postanowieniem z dnia 21 lutego 2012 r. Sąd Rejonowy w B. oddalił skargę wskazując w jego uzasadnieniu, że skarżący jako nabywcy udziału w konkretnym przedmiocie wchodzącym w skład spadku (art. 1036 k.c.) nie wstąpili w prawa i obowiązki spadkobiercy. Następstwo takie, przewidziane w art. 1053 k.c., odnosi się jedynie do nabywcy spadku lub udziału w spadku. Nabywca udziału w przedmiocie spadkowym nie jest więc uprawniony do żądania działu spadku, natomiast jest osobą zainteresowaną w sprawie o dział spadku i może wziąć udział w toczącym się już postępowaniu, wszczętym na żądanie osoby uprawnionej w każdym stanie sprawy. W konsekwencji tego jest również uprawniony do żądania wznowienia takiego postępowania, jeśli nie był jego uczestnikiem, a wydane w tym

postępowaniu postanowienie narusza jego prawa. W ocenie Sądu Rejonowego nie dotyczy to jednak skarżących, albowiem są oni jedynie stroną umowy przedwstępnej zobowiązującej do zawarcia umowy przyrzeczonej, której przedmiotem jest udział w nieruchomości należącej do spadku, nie są zaś nabywcami przedmiotu wchodzącego do spadku. Skarżącym przysługują natomiast uprawnienia z tytułu umowy przedwstępnej określone w art. 390 k.c., które mogą realizować w drodze procesu cywilnego.

Zaskarżonym obecnie postanowieniem Sąd Okręgowy w B. oddalił apelację wnoszących skargę o wznowienie od postanowienia Sądu Rejonowego, podtrzymując ocenę tego Sądu, że skarżący nie wykazali istnienia po ich stronie interesu prawnego uzasadniającego udział w sprawie o dział spadku, a tym samym legitymacji do wniesienia skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem o dziale spadku (art. 510 § 1 i 2 oraz art. 524 k.p.c.). Wskazał, że T. B. nigdy nie była samodzielny właścicielem spornej działki, była natomiast – jak wynika to z aktu poświadczenia dziedziczenia – jej współwłaścicielką w $\frac{1}{2}$ części i nie mogła bez zgody drugiej współwłaścicielki rozporządzić udziałem w niej. Zobowiązując się w umowie przedwstępnej do przeniesienia własności mającej powstać w przyszłości działki ponosi odpowiedzialność wobec drugiej strony, co nie powoduje powstania po stronie przyszłych nabywców z umowy przedwstępnej sprzedaży interesu prawnego do złożenia skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem o dział spadku. Zdaniem Sądu Okręgowego oceny tej nie może zmienić fakt, że Sąd Okręgowy B. wyrokiem z dnia 4 kwietnia 2012 r. zobowiązał T. B., która uznała powództwo, do złożenia oświadczenia wobec skarżących o przeniesieniu własności działki nr [...]34 o obszarze 6.389 m², gdyż wyrok ten wiąże sądy orzekające w niniejszej sprawie co do jego treści, lecz nie przesądza skutku rzeczowego w zakresie przeniesienia własności. W dacie tego wyroku T. B. nie posiadała bowiem tytułu własności do przedmiotowej działki, a nie będąc jej wyłącznym właścicielem nie mogła bez zgody współwłaścicielki przenieść na skarżących prawa jej własności. Skarżący nie mogą więc powoływać się w uzasadnieniu swojego interesu we wznowieniu postępowania na przysługujące im prawo własności, bądź współwłasności masy spadkowej, które im

nie przysługuje. Interes prawny skarżących nie może być utożsamiany z ich interesem faktycznym w dokonaniu innego działu spadku.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego, opartej na obu ustawowych podstawach, skarżący K. F.-N. i K. N. zarzucili naruszenie:

1/ art. 64 k.c. i art. 155 § 1 k.c. w zw. z art. 390 § 2 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na nieprawidłowym uznaniu, że wyrok Sądu Okręgowego w B. z dnia 4 kwietnia 2012 r., wydany na podstawie roszczenia z umowy przedwstępnej, nie zastępuje oświadczenia woli T. B. i nie powoduje skutku rzeczowego w postaci przeniesienia prawa własności nieruchomości na skarżących,

2/ art. 1036 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na nieprawidłowym uznaniu, że T. B. jako współwłaściciel udziału w przedmiocie należącym do spadku nie mogła rozporządzić udziałem w tym przedmiocie, chociaż taka czynność rozporządzająca jest skuteczna i ważna a jedynie może być uznana za bezskuteczną w stosunku do współspadkobiercy,

3/ art. 365 w zw. z art. 366 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i błędne uznanie, że sąd rozpoznający skargę o wznowienie postępowania nie jest związany prawomocnym wyrokiem z dnia 4 kwietnia 2012 r. w zakresie przeniesienia prawa własności,

4/ art. 510 § 1 i 2 k.p.c. i art. 524 § 2 przez niewłaściwe zastosowanie polegające na błędnym uznaniu, że po stronie skarżących nie istniał interes prawny do wystąpienia w sprawie o dział spadku i nie zachodziła konieczność wezwania ich do udziału w tej sprawie, co w konsekwencji powodowało niemożność żądania wznowienia postępowania.

Wnosili o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania lub uchylenie postanowienia i wznowienie postępowania zakończonych postanowieniem Sądu Rejonowego B. z dnia 24 lutego 2011 r., ewentualnie uchylenie postanowienia i wznowienie postępowania oraz dokonanie działu spadku i przyznanie T. B. m. innymi prawa własności spornej działki nr [...]34.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 524 § 2 k.p.c. zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem co do istoty sprawy, może żądać wznowienia postępowania, jeżeli postanowienie to narusza jego prawa. W takim przypadku stosuje się przepisy o wznowieniu postępowania z powodu pozbawienia możliwości działania. Przy odpowiednim stosowaniu art. 401 pkt 2 k.p.c. nie jest przy tym konieczne, by zainteresowany został pozbawiony możliwości działania na skutek naruszenia przepisów prawa. Użyte w art. 524 § 2 k.p.c. pojęcie „narusza jego prawo” oznacza naruszenie prawa materialnego (uchwała SN z dnia 18 grudnia 1974 r., III CZP 88/74 OCNCPC 1976, nr 1, poz. 4, uzasadnienie uchwały SN z dnia 11 września 1991 r., III CZP 79/91, OSNCPC, nr 5, poz. 69).

Ze względu na niebezpieczeństwo destabilizacji stosunków prawnych w następstwie wzruszania prawomocnych orzeczeń, przepis art. 524 § 2 k.p.c., powinien być stosowany ściśle zarówno w zakresie oceny, czy zainteresowany rzeczywiście został pozbawiony możliwości działania, jak i co do tego, czy orzeczenie rzeczywiście narusza jego prawo. W piśmiennictwie i judykaturze trafnie podnosi się, że skarga o wznowienie postępowania nie służy korygowaniu wszelkich nieprawidłowych orzeczeń, lecz zmierza do wyeliminowania z obrotu prawnego prawomocnego orzeczenia zapadłego w postępowaniu, które dotknięte jest określonymi przez ustawę wadliwościami (postanowienie SN z dnia 20 maja 1999 r., II UKN 105/99, OSNP 2000, nr 19, poz. 735). Wystąpienie z taką skargą nie może być uznane za czynności zmierzające do „dochodzenia” czy „zaspokojenia” roszczenia (postanowienie SN z dnia 22 czerwca 1998 r., I CKN 143/98, OSP 2000, z. 2, poz. 22; por. też postanowienie SN z dnia 28 lipca 1992 r., III CZP 87/92, OSP 1993, z. 5, poz. 94).

Osoba występująca z żądaniem wznowienia postępowania nieprocesowego na podstawie art. 524 § 2 k.p.c. powinna wykazać, że w postępowaniu, którego dotyczy to żądanie, była „zainteresowanym w sprawie” w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. Jest nim osoba, której praw w sposób bezpośredni lub pośredni dotyczy wynik postępowania.

Do kręgu osób zainteresowanych w sprawie o dział spadku należą osoby, którym ustawa przyznaje prawo wystąpienia z żądaniem dokonania działu spadku przez sąd tj. spadkobiercy (art. 1037 k.c.), nabywca udziału w spadku (art. 1051

w zw. z 1053 k.c.) oraz ich spadkobiercy, wierzyciel spadkobiercy, który dokonał zajęcia praw spadkowych swojego dłużnika w drodze egzekucji (art. 887 § 1 w zw. z art. 912 § 1 k.p.c.). Przytoczone wyliczenie nie ma charakteru pełnego i zamkniętego.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 grudnia 1969 r., III CZP 91/69, (OSNCP 1970, nr 6, poz. 107) nabywca udziału w konkretnym przedmiocie spadkowym, co odpowiada sytuacji z art. 1036 k.c., nie wstępuje w prawa i obowiązki spadkodawcy, nie jest więc uprawniony do wystąpienia z żądaniem działu spadku. Jest natomiast osobą zainteresowaną w sprawie o dział spadku i może wziąć udział w toczącym się już postępowaniu wszczętym przez osobę uprawnioną (art. 510 § 1 k.p.c.).

W okolicznościach sprawy skarżący, w dacie wydania postanowienia działowego nie legitymowali się jednak tytułem własności do udziału w działce nr [...] /24 który należał do T. B.. Zawarta przez nich z T. B. przedwstępna umowa sprzedaży tego udziału (niezależnie od tego czy spełniała przesłankę określenia istotnych postanowień umowy przyrzeczonej), zobowiązująca ją do zawarcia w przyszłości umowy definitywnej, co do zasady nie mogła wywołać skutku rozporządzającego.

Jako bezprzedmiotowy ocenić należy w tym stanie rzeczy podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut niewłaściwego zastosowania art. 1036 k.c., mający za punkt odniesienia sytuację, w której doszło do rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku.

Ubocznie jedynie, w związku z zawartymi w zaskarżonym postanowieniu wywodami dotyczącymi wykładni tego przepisu pozostaje wskazać, że rozporządzenie przedmiotem wchodzącym w skład spadku stanowi w istocie rozporządzenie udziałem w tym przedmiocie, o którym jest mowa w art. 1036 k.c. i jeżeli zostało dokonane bez zgody któregośkolwiek ze spadkobierców współspadkobierców może być uznane za bezskuteczne, o ile naruszałoby uprawnienia przysługujące temu spadkobiercy na podstawie przepisów o dziale spadku (postanowienia SN: z dnia 23 stycznia 2013, I CSK 262/12, i z dnia 11 maja 2011, I CSK 473/10 nie publ.). Sama czynność pozostaje ważna i wywołuje skutki prawne między stronami czynności prawnej oraz osobami trzecimi, za wyjątkiem

współspadkobierców, którzy nie wyrazili na nią niezgody. Przepis art. 1036 k.c., jako odrębne uregulowanie prawa spadkowego, wyłącza art. 1035 k.c. i wynikające z niego odesłanie do przepisów o współwłasności (art. 199 k.c.).

Skarżący domagali się wznowienia postępowania w oparciu o twierdzenie, że wydane w postępowaniu toczącym się bez ich udziału postanowienie o dziale spadku po E. B. narusza ich prawa, pozbawiając możliwości realizacji zamierzonego skutku umowy przedwstępnej zawartej z T. B.. Podnosili, że w następstwie dokonanego działu spadku, utracili, jako uprawnieni z tej umowy, możliwość dochodzenia roszczeń o zawarcia umowy przyrzeczonej. Jednocześnie jednak podnieśli w skardze kasacyjnej zarzuty, których uwzględnienie prowadzić musi do podważenia tego ich twierdzenia, kwestionując w nich uznanie przez Sąd Okręgowy, że prawomocny wyrok Sądu Okręgowego w B. zobowiązujący T. B. do złożenia oświadczenia woli przenoszącego na skarżących własności nieruchomości objętej umową przedwstępną, nie wywołał skutku rzeczowego.

Zarzuty te są uzasadnione.

Prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek strony do złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie (art. 64 k.c. oraz art. 1047 k.p.c.). Jeżeli więc oświadczenie to ma stanowić składnik umowy, jaka ma być zawarta pomiędzy stronami, to do zawarcia tej umowy konieczne jest złożenie odpowiedniego oświadczenia woli przez drugą stronę z zachowaniem wymaganej formy. Nie dotyczy to jednak zawarcia umowy przyrzeczonej w umowie przedwstępnej (art. 390 § 2 k.c.) oraz wypadków, gdy sąd uwzględnia powództwo o stwierdzenie obowiązku zawarcia umowy całkowicie zgodnie z żądaniem powoda; w takich wypadkach orzeczenie sądu stwierdza zawarcie umowy i zastępuje tę umowę (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1967 r. - zasada prawna, III CZP 32/66, OSNCP 1968, nr 12, poz. 199).

Wyrok zastępujący umowę na podstawie art. 64 k.c. ma charakter konstytutywny. Wraz z nastąpieniem jego konstytutywnego skutku wygasa zobowiązanie pozwanego do złożenia oznaczonego oświadczenia woli (zawarcia umowy) oraz wygasa odpowiadające temu obowiązkowi roszczenie powoda. W przypadku, gdy wyrok wywołuje skutek równoznaczny z zawarciem umowy mającej przenieść z pozwanego na powoda własność nieruchomości (udziału), to z chwilą

jego uprawomocnienia się powód, jednocześnie z wygaśnięciem przysługującego mu roszczenia przeciwko dłużnikowi, nabywa własność nieruchomości lub udział w niej. W tym więc przypadku wyrok stanowi zarazem dowód nabycia własności nieruchomości (udziału). Do przeniesienia własności nieruchomości nie jest konieczny wpis do księgi wieczystej, który ma charakter deklaratoryjny.

Przepis art. 1047 § 1 k.p.c., mieszczący się w dziale o egzekucji roszczeń niepieniężnych, normuje skutek orzeczenia sądowego, równoznaczny ze złożeniem oświadczenia woli przez dłużnika, w odniesieniu do postępowania egzekucyjnego, czyniąc w ten sposób zbędnym przymusowe wykonanie takich orzeczeń.

Błędne jest na tym tle stanowisko Sądu Okręgowego uznające w okolicznościach sprawy, że prawomocny wyrok Sądu Okręgowego w B. z dnia 4 kwietnia 2012 r. nie spowodował skutku w postaci przeniesienia prawa własności nieruchomości na skarżących.

Przepis art. 365 § 1 k.p.c. przyznaje prawomocnym orzeczeniom sądu wydawanym w postępowaniu cywilnym moc wiążącą, która odnosi się do ich sentencji. Orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy i inne organy państwowe, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Moc wiążąca orzeczenia sądu obejmuje fakt istnienia orzeczenia oraz określony walor prawny rozstrzygnięcia zawartego w treści orzeczenia.

Słusznie zarzucają skarżący, że pominięcie przez Sąd Okręgowy tego drugiego aspektu mocy wiążącej orzeczenia narusza art. 365 k.p.c.

Mimo trafności omówionych zarzutów wniesiona skarga okazała się nieuzasadniona. Z przyczyn uprzednio wskazanych, jako bezpodstawne muszą być bowiem ocenione, przesądzające o możliwości jej uwzględnienia, zarzuty obrazy art. 524 § 1 i 2 k.p.c. i art. 510 § 1 k.p.c.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).